

PAULIK HILDA

CSAVARGÓIDENTITÁS FÖLDES LÁSZLÓ MUNKÁIBAN

Hárman vagyunk.

Az én Szentháromságom: Természet, Út, Vándor.

FÖLDES LÁSZLÓ

■ „A Csavargók Hadseregének közkatonaia vagyok” – írja magáról Földes László a már címében is beszédes önéletrajzi írásában, a *Hobo Sapiens*ben. Az alábbiakban a 20. századi, „modern csavargóidentitás” magyarországi kialakulásának, megkonstruálásnak kérdését járom körül annak lehetséges előképeitől indulva, a csavargókról való, leértékelő közbeszéd következtében kialakuló morális pánik problémáját is érintve.

A csavargóidentitás felvállalásáról és megkonstruálásáról való beszéd kapcsán érdemes megemlíteni a *Vancouver Through The Eyes of a Hobo*, V. W. F. szerzőségű, 1934-ben megjelenő írást, „amely a Nagy Depresszió idején íródott, egy önmagá identitását megkonstruáló csavargó által”.¹ A könyv a hobólétet ünnepli, erőteljes kontrasztba állítva a Természetet („natural world of tramping”) és a Várost („Greed of city life”). Az említett írás fényében a szerző mint „self-fashioned vagrant”², azaz önnön identitását megformáló csavargóként értelmezhető, maga a könyv pedig a hobólét és a vándor szerep felvállalásaként, népszerűsítéseként. „Hobo life began when men took to the road to escape the oppressions of the City” – írja a szerző, majd továbbfűzve gondolatát, kiemeli, hogy bár a csavargás mellett döntő férfiak indítatása sokféle, összeköti őket az ún. kollektív élmény, amely segít a társadalom más rétegeitől való elkülönülésben és a sajátos vagabundus identitás megteremtésében.³ Maga az út pedig olyan tapasztalatokat nyújtó locusként értelmeződik, amely a csavargó számára megadja azt a lehetőséget, hogy a világ szépségeiben és hatalmában gyönyörködhesen.⁴ Forster e könyve által már az 1930-as évek folyamán az érdeklődés középpontjába kerülhetett a hobóidentitás kérdésköre, műve fontos szerepet töltött be a hobókról való észak-amerikai közfelfogás és az életforma iránti fokozottabb érdeklődés, szimpátia kialakulásában.

A Forster által népszerűsített hobószerep ellenpontja a csavargók ellenében irányuló „morális pánik” során ideológiailag megkonstruált hobószerep, ez a jelenség a „tramp scare”, illetve „tramp evil” néven vált ismertté. A csavargóság mint életforma és mint újfajta társadalmi réteg elterjedése és tömegessé válása a vasúti hálózatok kiépülésével hozható összefüggésbe.⁵ Az 1880-as évek Amerikájában megvalósuló ipari átalakulás, valamint az 1893-ban bekövetkező banki csődök következményeként tovább növekedett a hajléktalanok, a munkanélküliek és csavargók száma. A magyar nyelvben természetesnek tűnik, hogy e fogalmakat sok esetben szinonimaként használjuk, az angolban azonban jelentéskülönbségek figyelhetők meg: „a tramp is a man who doesn't work, who apparently doesn't want to work, who lives without working and who is constantly travelling. A hobo is a non-skilled, non-employed laborer without money, looking for work. A bum is a man who hangs around a low class saloon and begs or earns a few pennies a day in order to obtain drink.”⁶ A hobó fogalma tehát eredetileg az utazó és egyben munkát kereső férfiak csoportját jelentette, ez a jelentés azonban idővel átala-

kult, és a fentebb beemelt „tramp” fogalommal jelölt utazó, munkakerülő, rendbontó férfiakat illeték ezzel ez erős pejoratív hangsúlyokat kapó megnevezéssel. Cresswell kiemeli, hogy a csavargó, csöves alakja egy megalkotott, megkonstruált alak, amely meghatározása szerint az 1870-es évek végén keletkezett és a II. világháború környékén szűnt meg létezni.⁷ Maga az elnevezés ugyanakkor főként fiatal, középkorú fehér férfiak címkéje volt, mert ahogyan azt a tanulmány szerzője írja: „women, legally, could not be tramps... in the eyes of the court, tramps were men.”⁸ A csavargásról szóló, ideológiai forrásból fakadó diskurzus ugyanakkor hangsúlyozta a biztonságot, stabilitást és erkölcsi nevelést biztosító otthon,⁹ valamint az otthontalanság és ez utóbbihoz kapcsolódó elítélendő életformák sajátosságainak ellentétét. Ezáltal a csavargó- és hobóidentitás az amerikai ideológiai és nemzeti mitológia egyik központi, de elretentő alakjává vált: „masculine tramp, rootless and wandering, was thus a particularly menacing image.”¹⁰

Ez a fajta ideológiailag megkonstruált és manipulált hobó-, illetve huligánszerep a Kádár-kori Magyarországon szintén erőteljesen jelen volt, és akárcsak az amerikai közvéleményben és közgondolkodásban, noha más történelmi és társadalmi kontextusban, esetünkben is a társadalomra káros, kiiktatandó réteggént értelmeződött. Feltehető tehát a kérdés: mit is jelenthetett hobónak lenni az 1989 előtti Magyarországon? Milyen társadalmi-politikai összefüggései voltak a csavargó-huligán-homeless életformáknak az adott közegben?

Földes László (Hobo) beat típusú lázadása a politika, így a rendszer kiszolgálójaként működő apa ellenében vállalt szembenállásként jelentkezett, a generáció általános érvényű eszmeisége és a zenész személyes érintettsége tehát keresztezték és erősítették egymást. A lázadás és a másság iránti vágyakozás ugyanakkor „politikai tettként” értelmeződött az államszocializmus idején, s mivel egyre több fiatal részéről tapasztalható volt, a már fentebb is említett „morális pánik” kísérte.¹¹ Mindez a rendszer által előidézett, a „szubkultúrák erőszakos csoportjaival” szembeni tudatos félelemkeltést, rendőrségi és az ideológiai megkonstruáltságot jelentett, és a rendszer által politikai lázadással gyanúsított fiatalok ellen irányult.

Horváth Sándor *Kádár gyermekei* című könyvében arra mutatott rá, hogy a „huligán” mint a kommunizmus idején a deviancia félelmet keltő, emblematikus figurája jelentős mértékben rendőrségi konstrukció, melyhez számos rendőrségi sztereotípa is kapcsolódott a szocialista világban: így a hosszú haj, munkakerülés, tetoválás.¹² Horváth Sándor a fiatal „huligánok” rendőrségi ügyeit vizsgálva hangsúlyozza, hogy az ifjúsági szubkultúrákat fegyelmező fellépések az '56-os pesti srácok ellen irányuló megtorlásokkal is hasonlóságot mutattak, a szubkultúra tagjait bűnözőkként láttatták, és ügyeikbe gyakran politikai felhangokat erőltettek. A hivatalos kultúrát elutasító fiatalokat normasértéssel, társadalmi devianciával vádolták, mindez aránytalanul felnagyított módon jelent meg a sajtóban, megbontva egyrészt a társadalmi rendet, másrészt stabilizálva, bizonyos értelemben predesztinálva az egyes, későbbi szubkultúrákhoz tartozó fiatalok társadalmi helyzetét: „a mumusok ebben a moralizáló narratívában olyan ördögi tulajdonságú deviánsok, akik rossz dolgokat csinálnak, emiatt veszélyesek a társadalomra, ezért meg kell őket büntetni.”¹³

A Kádár-kori fiatal generáció identitásformálására tehát nagy hatással volt az ifjúságról szóló közbeszéd, hiszen az ifjabb generáció alkalmazkodni kényszerült a kommunizmus idején domináló szocializációs mintákhoz. Ilyen kontextusban a közösséghez, illetve egy generációhoz való tartozás nem magától értetődő adottság, sokkal inkább a szocialista diskurzus által kijelölt öndefiníciós alternatíva.¹⁴ A korabeli normák elleni kisebb-nagyobb lázadások, így a haj, a nyelvhasználat vagy a szexualitás, a lázadó-forradalmi elbeszélésmód keretei közé illettek, ezért a visszaemlékezők lázadásuk történeteinek elbeszélésekor a fentieket gyakran nyomatékosítják, bizonyítva és felépítve ezáltal önnön lázadó identitásukat.¹⁵

A Kádár-korszak idején felnövekvő ifjúság azonosságtudatát tehát nem is annyira a zene vagy a nyugati divat imitálása, sokkal inkább a róluk folytatott és főként a sajtó által propagált közbeszéd, valamint az ennek való alárendelődés határozta meg. Így a hivatalos kultúrától való elfordulás révén a hatvanas-hetvenes évek folyamán létrejöhettek egy alternatív csoport, ha úgy tetszik, szubkultúra: „akkor jönnek létre szubkultúrák, amikor hasonló társadalmi problémákkal küzdő személyek csoportos megoldást és hivatkozási pontot keresnek – hangzik Albert K. Cohen szubkultúra-definíciója.”¹⁶

A közbeszéd közösség- és identitásformáló erejét bizonyítja a hatvanas évek folyamán a rendőrség és a budapesti lakosság érdeklődésének középpontjába kerülő Nagyfa galeri ügye, amelyet főként rendőrségi narratívák konstruáltak meg, kijelölve ezáltal a galeritagok öndefiniálásának stratégiáját: „a Nagyfa olyan helynek kezdett számítani, ahová hosszú hajjú, torzonborz külsejű fiatalok járnak, rossz ruhában, egész nap csak »löttyögnek«.”¹⁷ A Nagyfa galeritagok csoportjában újratermelődik egy sajátosan értelmezett, főként sztereotípiákból felépülő hobószerep, amelyet egy „Kacsa” álnevű, József Attila- és Allen Ginsberg-utánérzéseket megszólaltató verseket író fiatal fiú testesít meg.

Kacsa „hobóként”, magányos csavargóként definiálja önmagát, és a szimbólummá vált beatköltő, Allen Ginsberg örült látomásait imitálva egyfajta látnok, vatesz szerepet tulajdonít önmagának. A galeritagok, illetve a „huligánoknak” titulált ifjúság körében akkoriban egy képlékeny, a hippiseggel összefonódó hobóimázs dominált.¹⁸ Ennek okát Horváth Sándor abban látja, hogy a Nyugattól elzárt és főként újságokból, filmekből informálódó fiatalok csak másodkézből szerezhettek tudomást a nyugati hippikultusról. A kommunista időben élő magyar fiatalok emiatt viszonylag szabadon konstruálhatták meg saját hobó-, illetve hippidefiníciójukat, és a korabeli, alighanem mediálisan torzított értelmezésben, mondja Horváth Sándor, előbbihez inkább a békés, szemlélődő magatartás, ez utóbbihoz pedig az agresszív viselkedésmód kapcsolódott.¹⁹ A lázadás és „deviancia” visszaszorítása érdekében a rendszer számtalan óvintézkedéssel sietett a fiatalság „megmentésére”, így „ifjúságvédelmi” intézményrendszerek, például a javítóintézetek kiépítésével, melyek legfőbb célja az volt, hogy magakadályozza a fiatalok politikai kérdések iránti érdeklődését.

Az eddig leírtak fényében elmondható tehát, hogy a hetvenes évek környéki Magyarországon újratermelődő hobóimázs egy tudatosan megszerkesztett és vállalt identitást, egyfajta szerepet jelentett, amelyet erőteljesen meghatározott a hivatalos diskurzusban szereplő lázadó ifjúság képéhez való alkalmazkodás. Mindez az ekkor már húszas éveiben járó Földes Lászlóra szintén nagymértékben hatással lehetett, ami főként önértelmezésében, hobói és lázadó identitásának hangsúlyozásában nyilvánult meg, és erősödött az apa iránti ellenszenv miatt.

Az apa és a rendszer szemében egyre inkább a „deviancia” jegyeit mutató Hobót a kommunizmus idején legelterjedtebbnek számító büntetési és nevelési intézmény, a javítóintézet révén próbálták a rendszerhez simítani: a fiatal fiút kopaszra nyírták, majd az „intézeti gyerekek közt Usedom szigetén töltöttem fél évet / sokat vertek de a testvéremet védenem kellett / nem lehettem gyenge”.²⁰ Az intézetbe való bekerülése az otthonról való menekülési kísérletekhez, szökésekhez, valamint a „félelmetes és mindig rosszkedvű” apa nevelési módszereihez köthető: „kemény kézzel irányította életemet a távolból... / azt akarta hogy öntudatos úttörő legyek, / de nekem jobban tetszettek a Pál utcai fiúk / különösen pedig Huckleberry Finn és Tom Sawyer.”

Az 1958-tól belügyminiszter-helyettesként tevékenykedő apa funkciójából és politikai meggyőződéséből adódóan igencsak szívéen viselte a fiatalkori bűnözés és a huligánok elleni harc problémáját. Mindezt fiára még erőteljesebben kivetítette, elvárásai azonban ütköztek Hobo egyéniségével, identitásával, amelyet

nagymértékben meghatározott és erősített az apa és a környezet róla alkotott képe: „már 11 évesen lehetséges disszidensnek tartottak / csavargónak / mitől jöhettek rá ilyen hamar / én még csak nem is sejtettem milyen leszek.”²¹

Hobo kóborlás iránti vonzalmát a későbbi mesterek hatását megelőzően tehát nagymértékben meghatározta a tagadás, a rendszernek behódolt apa iránti ellenszenv: „Már megint mit csináltál, te átkozott csavargó / ezen a szón dühítette magát és igaza lett / csavargó vagyok és elégszer kiátkoztak / ő kezdte mások folytatták.”²² Míg id. Földes László belső meggyőződéséből a huliganizmus ellenében tevékenykedett, addig fia a rendszer, de főként az iránta érzett gyűlöletből táplálkozva megalapozta hobóidentitását, önértékelését.

Ennek kövekezményeként 1963-ra, amikor Hobo az országos balatonföldvári huligántalálkozóra ment, apjától már teljesen elhidegült. A huligántalálkozó előtti estén (érdekese, hogy maga Hobo is a rendőrség által használt narratívának megfelelően idézi az eseményt) Hobo a rendőrfőkapitányság előtti padon pihent meg éjszakára, ezért igazoltatás nélkül a rendőrörsre vitték, megverték, majd kilökték a „csűrhe” közé a folyosóra: „Ekkor beérkezett a vezető tiszt, akinek kihallgatásomkor feltűnt a nevem és megkérdezte, nem rokonom-e a miniszterhelyettes elvtárs? Igenlő válaszom után rögtön megváltoztatta addigi hangnemét, és talán életében először megkérdezte valakitől: Mondja, és megütötte valaki?” – emlékezik vissza Hobo.²³ A rövid részlet a huligánoknak titulált fiatalokkal szembeni lealacsonyító és agresszív bánásmód mellett a politikai visszásságokat, a társadalmi státusz alapján való megítélést is szemlélteti. Ezen életesemény leírása ugyanakkor Hobo több életrajzi írásában a politikai vonatkozáson túl újabb hangsúlyt kap, amely az apa-fiú kapcsolat ellehetetlenedését, elszemélytelenedését nyomatékosítja: „a főtiszt fogta a telefont, felhívta apámat, akit hónapok óta nem láttam, és megkérdezte, van-e tudomása arról, hogy a fia vasúti jegy és csomag nélkül a Balatonon csavarog. Apám azt felelte, hogy én szabad ember vagyok, és letette a kagylót.”²⁴

Csavargósága tehát már igen fiatal korában utolérte, az apa iránti lázadásának és a csavargólét iránti fogékonyságának felismerését követően jelentkeztek az első igazán jelentős lépések, amelyek megalapozták Hobo csavargóidentitását: „A csavargás először csak azt otthonról való menekülést jelentette... / a félelem és a lélegzetnyi szabadság keverékét / pillanatnyi de megragadható örömet.”²⁵

A Kádár-kori „huligánok” önmeghatározásának, önteremtésének folyamatában ugyanakkor József Attila és Allen Ginsberg versei szintén fontos szereppel bírtak, ők olyan szerzők, akik később Hobo életművére nagy hatással voltak. Ugyanakkor a lázongó ifjakat fegyvelmezni kívánó mítoszok, leértékelő és felülről érkező elméletek mellett, melyek nagymértékben hatottak a csavargók önértékelésére, szintén meghatározó volt az ifjúsági kultúra „erőtlenes hittel, meggyőződéssel, identitással párosuló értékrendje”.²⁶ A kor szereplői tehát olyan identifikációs folyamat mentek keresztül, amelyet egyrészt a kor uralmi rendje határozott meg, és amelyet nagymértékben erősített a rendszer által is fokozott, a belső meggyőződésből fakadó szerepvállalás.

A leírtak fényében Hobo csavargósága döntés a társadalomból való kilépés, a deviánsoknak beállított csövesek és hobók „serege” mellett. A zenész csavargótermészete tehát már jóval az amerikai beatek műveinek Magyarországra való beszivárgása előtt kibontakozni látszott, elmondása szerint hobósága a Villon–Faludy–Jack London vonalon érte utol pár évvel a Ginsberg–Kerouac féle „életformairodalom” elterjedése előtt. Kezdeti csavargásait semmivel össze nem hasonlítható élményként élte meg, és már jóval a hobó címke előtt balatoni vonatkon lógott. Földes László elmondása szerint a csavargó, bohóc figurája magától adódott, ugyanakkor nem egyfajta szerepet, de életvitelt, életformát jelentett számára. Ehhez járult hozzá később a Ginsbergtől és Kerouactól átvett, átöröklött beat nemzedéki szerepvállalás, amely szintén a különbségben és tagadásban gyökerező világszemlé-

letét erősítette: „Kezdetből azt kerestem mi rejtőzhet bennem / várva hogy kitörhes-
sen... amitől más vagyok / félttem tőle nem tudtam mi az / ameddig be nem rohant
a beat.”²⁷

Különc vagy egy ócska helyen, mondtam, nem nagy buli,
Néha egy farmer, Coca Cola, rágógumi,
Csak úgy lehet egy ilyen helyet túlélni,
Ha tudod, hogy egyszer úgyis le fogsz lépni.
Mindenki emigráns, kívül, vagy belül,
Hogy miért is tette? Holnapra kiderül.
(*Emigráns blues*, HBB, 1990)

Fontos megemlíteni ugyanakkor, hogy a konkrét értelemben vett utazás és vándorlás korlátozott és tiltott volt a kommunista rezsim ideje alatt, emiatt a HBB számtalan külföldi meghívásnak nem tudott eleget tenni: „Hiába küldött nekem az Út jeleket, ha útlevelet nem” – írja Hobo. Mindazonáltal az utazás és vándorlás motívumszintű megjelenése, a csavargásnak mint a szabadságvágy és a kitörés kulcsfontosságú motívumának jelenléte már a HBB korai korszakában igencsak szembetűnő. A zenekar által játszott, csavargást és vándorlást tematizáló dalok egyrészt Földes Lászlónak a hobóság iránti érdeklődésében, másrészt a kezdetben bálványozott The Rolling Stones és a The Doors együttesek magyarra fordított dalszövegeiben megjelenő utazástoposz dominanciája határozta meg. Így a Hobo Blues Band legelső fellépésén elhangzott dalok között már ott szerepelt a *Midnight Rambler* (*Éjféλι csavargó*), a *You Gotta Move* (*Indulnod kell*) és a *Riders On The Storm* (*Vándor az úton*), amelyeket később az énekes saját dalai, dalszövegei egészítenek ki: *Országút blues*, *Középeurópai Hobo Blues I-II-III*, *Vándorvers*, *Üzenet az útról* és még sok más iróniától és öniróniától nem mentes, a gyökértelenség és másság kérdését szintén érintő szöveg és számtalan fordítás.

„Vándor az úton, vihar az úton,
Hull a jó eső, jó nyári eső,
Mint kutyának a csont, kell zenésznek a pénz,
Vándor az úton.”
(*Vándor az úton*, 1987, The Doors / HBB, fordította: Hobo)

A The Doors és The Rolling Stones dalszövegeinek fordítása mellett Hobo és zenekara Ginsberg több versét is megzenésítette (később fordított is belőlük), így a *Betegség blues* című költeményét is. A költő *Leples bitang* című műve a HBB legelső nagylemezén, a *Középeurópai Hobo Blues* című lemez második dalaként szerepel, amely az együttes önmeghatározási kísérletének, a marginalitás nyílt felvállalásának, a csavargókkal való sorsvállalásnak egyik legkifejezőbb gesztusa, ennél fogva pedig szembeszegülés és provokáció a rendszer tiltásaival és korlátozásaival szemben:

„Hamu hús és hó pofa
Sínek közt lötyögök ide oda
Hulla a város az út kopár
Fekszem a töltés oldalán
Levesem bádog csajkában
Cukrom a mások markában
Közel a sitthez a Tigris-sor
Jól élek szemetes kannákból”
(Allen Ginsberg: *Leples bitang*, fordította: Orbán Ottó)

Az utazás és útkeresés jegyében íródott első nagylemez, a nagy sikert arató *Középeurópai Hobo Blues*, majd a *Vándor az úton* (The Doorstól fordított dalok), a kicsit későbbi *Csavargók könyve*, majd a rendszerváltás utáni *Vissza a 66-os úton* című nagylemezek kimondottan az utazás és kóborlás témájára összpontosítva körvonalazzák és erősítik az együttes és még inkább Földes László csavargóságban gyökerező önazonosságát. A zenekar ezen nagylemezei mindazonáltal időben nem egymást követve jelentek meg, de a HBB zenei működését egészen átszöve és bizonyos értelemben egységesítve. A '89 előtti lemezek dalaiban, feltehetően a rendszer elnyomásából fakadó ellenhatás következményeként, a csavargóságot felvállaló és tematizáló dalszövegek dominánsabb helyet foglalnak el a HBB életműben, mindazonáltal a hobóság és peremre szorítottság mint téma a zenekar későbbi lemezein is gyakran megjelenik.

„Messze Mississippi, messze ide London,
Itt, a Moszkva téren mégis azt mondom,
Hogy »Európa öreg, Amerika új,
De a rock and roll-ban mind egy követ fúj!«
Harminc éve kezdték ott, Nyugaton,
Keleten szóltak: Csak nyugalom.”
(*Operett*, HBB, 1980)

„Viharban születtem,
Jó időre várok,
Hosszú útra mentem,
De itt, közel járok.
Átok ült apámon,
Egy fán lógott vele
Utolsó reménye,
A Koldusok Hercege.”
(*Középeurópai Hobo Blues II.*, HBB, 1980)

Az utóbbi dalszöveg utolsó sorai feltehetőleg Villon akasztására utalnak, a HBB szövegeiben gyakran találunk ehhez hasonló, a mesterek emlékét megidéző rövid részleteket, utalásokat.

A hobói életmű csúcspontjaként értelmezett *Vadászat*-lemezt különösen is érdemes megfigyelni ilyen szempontból, hiszen a lemezen hallható dalok és azok színpadra tervezett változata kifejező módon ragadja meg a csavargóság kérdéskörét. Az átvitt jelentésű cím nemcsak a szó szerinti értelemben vett zsákmányolásra vonatkozik, de a társadalmi és politikai viszonyokat érintő asszociációkat is megengedő fogalom az alá- és fölérendeltség problémáját érintve a hatalom képviselői és a kirekesztett csavargók rétege közötti feszültségre és elnyomásra is rámutat. A különböző magatartástípusok, figurák felvonultatásával a szerző egy napjainkban is aktuális viszonylatrendszer ábrázolását célozza meg: „A darabban jelen vannak a mindenkori hatalom képviselői, a hatalom környezetét alkotó, a hatalmasokat kiszolgáló elemek és a társadalmi ranglétrán legalul elhelyezkedő üldözöttek és kizsároltak, marginális elemek (csavargó, költő, koldus, bolond, ringyó, tolvaj).²⁸ Szokásához és mesteréhez híven Hobo több Faludy által átköltött Villon-verset is feldolgozott az eredetileg tervezett lemezen: a *Ballada a senki fiáról*, valamint a *Haláltánc-ballada* című műveket, megidévezve ezáltal a csavargóköltő Villon alakját, hiteles képet nyújtva a hazátlan csavargó etalonszerű figurájáról. A lemez dalszövegeiben Hobo igyekezett más szerepkörökben megjelenni: általában bohóc, csavargó vagy bolond alakjában – írja Sebők János. A *Vadászat* 1984-es színházi előadását azonban nem követte újabb siker, ugyanis a hatalom képviselői, az

elitet kiszolgáló réteg számára a politikai viszonyok mélyére bevilágító mű vesztélyt jelentett.²⁹

A cím és a tematika ugyanakkor közel sem önkényes vagy a véletlen műve. Id. Földes László ugyanis előszeretettel vadászott, s gyakran fiát is magával vitte: „Ha nekiállok kutatni, mikor és miért utáltam meg a vadászatot, 12 éves koromig kell visszamennem...”³⁰ Hobo több helyen is nyomatékosítja, hogy gyűlölte a vadak mézsárlását, tizenegy évesen Alfred de Vigny *A farkas halála* című verséből kapott megerősítést arra vonatkozóan, hogy ezzel nincs egyedül. Ezért a *Vadászat* az apának adott válaszként is értelmezhető, hiszen a társadalmi értelmet kapó mű szimbólumrendszere révén az egyes hatalmi pozícióban lévő szereplők (párttitkár) kicsúfolása, leleplezése személyes kritikaként is értelmezhető.

Hobo irodalmi törekvései az úton levéshez és saját barangolásaihoz kapcsolódó valós élményeket, belső történéseket ábrázolnak. Ilyen a zenész *Az út* című novellája, amely viszonylag korán, még a HBB megalapítása előtt, 1972 júniusában az *Élet és Irodalomban* látott napvilágot. A rövid történetben Hobo egyik meghatározó, több írásában is visszaköszönő úti élményét meséli el, amikor is az autóstóp csődorszakának befejeztével Hobo ismét kimerészkedett az útra: „Talán most nem dobálnak meg üres konzervedobozokkal polgárcáim.” Az idézett mondat jól megvilágítja a polgár és csavargó státuszkülönbségének kiélezettségét, ami Jack London *Országúton* című regényét is eszünkbe juttathatja, hiszen abban is gyakran szó esik a falubeliek és városiak csavargógyűlöletéről. A történet végtelesen egyszerű, mégis nagyon hatásos: Hobo egy öreg parasztbáccsival találkozik, aki előre köszön, és ezért a fiatal csavargó elszégyelli magát. „Néha jártam csak falusiak közt / egyszerű őszinteségük zavarba ejtett / városi vagányt játszottam nekik azt hiszem bevették”³¹ – idézi fel az esetet Hobo egy sokkal későbbi írásában, a *Csavargók tízparancsolata* című retrospektív s egyben a Jack Kerouac által megteremtett spontán próza jegyeit mutató írásában. Szembetűnő ugyanakkor Hobónak a vidékiek iránti érdeklődése: „Talán ismét találkozom egy falun átgyalogolva öreg parasztbáccsikkal hajnalban, amint biciklijükön egyenként mennek ki a földjükre és előre köszönnek: Adj Isten Idegen!”, ez a fajta attitűd egy kicsit az *Úton* Saljének alakját is megidézi, kinek érdeklődése szintén a vidéki emberekre összpontosul, a városi pénzhajhász társadalommal ellentétben valódi értékeket képviselő, érdekes emberekként látva őket.³²

A rendszerváltást követően megjelenő HBB nagylemezeken már „a vadászok kivonulásának” és a „szabadság angyalának” képe jelenik meg a dalokban, majd nem sokkal később, 1994-ben Hobo legnagyobb mesterét, Kerouacot követve elindul legnagyobb amerikai útjára, a Route 66-re, így az életműbe tudatosan beépített motívum, tehát a dalokban előre megénekelte „indulnod kell” nem marad meg pusztán a szöveg szintjén, de valódi utakat előlegez meg.

Itt érdemes újra kiemelni az út, utazás Kerouacnál is megjelenő önkereső és identitásteremtő, -erősítő funkcióját, illetve azt, hogy az „Utak Anyjához” tett látogatás fényében Hobo egyfajta átutazó, „turista” szerepet ölt magára, megteremtve egy sajátosan 21. századi csavargóalakot. Hobo célja „turistaként” egyrészt egy másik valóság, „hipervalóság” megtapasztalása, másrészt a „nosztalgiazás”, az Út és a követett beatmester iránti tiszteletadás. Hobo alakjában ilyen értelemben a csavargás mint életforma, valamint a modern átutazó alakja ötvöződik, egyesítve ezáltal egy régi és modern életvitel sajátosságait.

Hobo 1994-es amerikai útjára, valamint az azzal kapcsolatos benyomásokra, emlékekre épít a zenész *Vissza a 66-os úton* című képeskönyve. Az élményekből inspirálódva 1995-ben azonos című nagylemez is készült. Hobo egy nehéz életszakaszt követően dönt az utazás mellett: „Nem bírtam a gyűrődést, és addig lapozgattam Jack Kerouac életrajzát, amíg beugrott az ötlet: végigvezetek a 66-os úton. Hobónak út a gyökere.”³³ Utazásának tehát egyfajta létértelmező funkciója van,

nemcsak külső, de belső út is, melynek célja az önkeresésben, saját énjének a mesterek által járt utak megerősítésében keresendő. Hobo saját elmondása szerint Kerouac művének hatására indul éppen Amerikába, így a beat csavargó és Hobo könyvének főszereplői ugyanolyan hazátlan, szabadságukat az utazásban kereső, hobóságukat nyíltan felvállaló alakok. Mindemellett a fentebb már említett, Rolling Stones-tól átvett dalok mondanivalója, illetve az általuk erősített utazásmítosz (*Route 66, Gotta Get Away*) szintén hozzájárul Hobo útra keléséhez, ő maga így beszél erről: „az, hogy a Stones énekel az útról, ahol Kerouac stoppolt, maga volt a mágia és a korlátlan szabadságélmény. Hallgatva és olvasva.”³⁴

Földes László könyvében számtalan, az utazással, kóborlással kapcsolatos általános érvényű gondolat, töprengés olvasható, melyek végigszövik az útleírást, továbbgondolva a mesterek utazásait, valamint a csavargás és irodalom kapcsolatát: „A csavargás és az irodalom sosem állt messze egymástól. Messziről jött ember azt mond, amit akar – ez lehetett a csavargóköltészet alapötlete. Homérosz, François Villon, keresztapám, Jack London vándorok voltak mindnyájan.”³⁵ A 66-os út ugyanakkor az amerikai álmot, a szabad mozgás és utazás lehetőségét (illúzióját) hordozza, másrészt a régi hobók útvonalának örökségét jelenti: „Elképzeltem, ahogy itt stoppoltak az első hobók.” Moriartyba érve Hobo az *Útonból* ismerős Dean alakját idézi fel, nagy utazóként, világcsavargóként láttatva, aki „maga is az úton született egy tragacsban”. Jack Kerouac regénye ugyanakkor nemcsak Dean apropóján, de a könyv számos helyén említésre kerül. Hobo a 66-os út *legkedvesebb ajándékának*, a *Csavargók könyvének* nevezi a művet, mely a még élő csavargók irányadó útvonalaként segíti az utazást, legyen szó konkrét értelemben vett utazásról vagy a belső énhöz vezető „zarándoklatokról”.

A részletes és pontos útleírások háttérében felsejlik Hobo egész életútjának története: a zenész számtalan olyan részletet elevenít fel és értékel újra, melyek önnön bolyongásaival, barangolásaival kapcsolatosak: albérletek, városok, utak, amelyek egy más világba, befelé – önmagába – vezették vissza. „Az út szült, megnevezett, felnevelt, és a szélre bízta majd poraimat. Átutazó vagyok mindenhol, legyen az a Batthyány tér vagy a Haight-Ashbury San Franciscóban.”³⁶ Az idézetben megnevezett két helyszín összekapcsolja Hobo múltját és aktuális jelenét, indulásának és érkezésének helyeit; mindemellett túlmutatva a valódi referenciákon a belső út végeláthatatlanságát és kiszámíthatatlanságát sugallja. A könyvnek ugyanakkor egyfajta nosztalgizáló, a múltat és Hobo jelenét szembeállító jellege is van, 1994 Amerikájában nincsenek már stoppoló hobók az úton, a vándorok eltűntek, nyoma sincs mára a London-féle Hobók Hadseregének, „az országúton lassan nem lesznek hobók, csak a régi filmekben, könyvekben. És a zenében” – írja. A kommunista rendszer idején a nyugati fiatalok szabadságát szomjazó és a Kerouac-féle *Úton* gondtalan száguldásai után vágyakozó Hobo nem találja meg, amit keres. Nemcsak az út nem a régi már, de a szabadság röpítő élménye is elhalványodott, a 21. századi hobó távol áll a mesterekként követett csavargók csavargóságától: a tizenegy állampolgársággal rendelkező Faludyhoz képest „én csak ott-honülő, görgökerekes tévéfotel vagyok” – olvashatjuk Hobo szellemes, de kissé szomorkás önleírását. Máshol pedig: „Bár Jack Kerouac regénye 1955-ben óriási fogadtatásban részesült, nem tudta megmenteni a régi utat.”³⁷

„Elindultam én is az Újvilágig,
Elértem végül az Óceánig,
Feltörték a híres utat,
Nyomod sem maradt, Jack Kerouac!”
(*Vissza a 66-os úton*, HBB, 1995)

A régi mesterek eltűntek, a vándorlás szimbólumaként értelmezett 66-os utat megcsúfolták. A hatvanas évek beatgenerációját képviselő fiatalok utazásai megismételhetetlenek, az idő visszafordíthatatlan. „Hol vagytok hőseim / ki mutat most utat...” – kérdezi a magára maradt, mestereit túlélő hobó.

Földes László életművének, életútjának, fizikai és szellemi vándorlásainak legegységesebb, leginkább hatásos összegzését a *Vissza a 66-os úton* című írás mellett a *Csavargók tízparancsolata* című, 2005-ben megjelent műve tartalmazza. A könyv egyfajta létösszegző írás, hiszen mindenről szól, ami Hobo: korai kóborlásokról, a csavargók nemzedékéről, a másság megtapasztalásáról, a fékezhetetlen szabadságvágyról, mesterekről és nem utolsósorban a bluesról. Hobo az utazás egész történetét elmeséli ebben, kezdve a homéroszi időktől, „az akkori utak” „számtalan koldusfajtájával” és „mindenfajta útonlevők egész karavánjaival”, kitüntetett helyet szánva mestereinek.

A múltjára visszatekintő, számos hosszú utat háta mögött hagyó Hobo vándorlásainak belső okait vizsgálja könyvében, csavargásai önmaga megismerésén túl istenkeresésként értelmeződnek, a művész a tékozló fiú szerepében láttatja önmagát, és egyfajta hazatérésről, megtérésről gondolkodik: „A Vén Vándor micsoda jó szerep / A néhai Tékozló Fiú veteránként hazatér.”

A csavargólét nehézségeit bemutató részekben leginkább Villont idézi meg: panaszos, de iróniától nem mentes sorai a középkori vágáns kitaszítottságának és a 21. századi hobó számkivetettségének párhuzamát erősíti, amely a profán csavargólét és az ájtatos istenkeresés, néhol számonkérés kettőssége révén mélyül tovább: „Gondoltam magam kereslek meg valahol a szabad ég alatt / ücsörögtem árokszálon aludtam fák tövében / de mielőtt megtaláltalak volna ezek már kiátkoztak / azok meg nem fogadtak be.”³⁸

„Én voltam az utolsó bolond / aki megkereste a Hobók útját / elmentem a Világ Végéig és vissza / kicsit bámészkodtam a parton / letettem a jeletem a 66-os úton, / aztán elindultam visszafelé.”³⁹ Túlélve a beatgeneráció nagyjait nem „segéd” és tanítvány többé, de maga is vándor, dinasztiajának utolsó tagja: „Mestereimet szolgáltam hűségesen / saját mestermunkám most következik.” Hobo a csavargó hagyomány jelenkori képviselőjeként láttatva önmagát hobóidentitását nyomatékosítja, bizonyítja önmaga és olvasói előtt. Hobo ilyen és ehhez hasonló önteremtési gesztusai által a csavargók nemzedékéhez és hagyományához kapcsolja önmagát, életművét és önmagát ennek megfelelően építve fel.

Örökös útonlét és nyughatatlanság. Hobo személyes útja és a csavargók közös sorsa a *Csavargók tízparancsolatában* fut össze a leglátványosabban, az utazás és kóborlás toposza a maga archaikusságában és modernségében, „beatségében” e 21. századi hobó életművében keresztezi egymást. Földes László egyfajta örökségként viszi tovább a mesterektől áthagyományozódott hobóságát, csavargósága alapját Villon, Jack London és József Attila adja. Alakjában és életművében fut össze a középkori vágánsköltészet csavargómítosza, a Jack London regényében megelevenedő útszéli, vonatokon csüngő hobó figurája, a Faludy- és József Attila-féle meg nem értettségéből fakadó, magányos vagabundus alakja, amelyhez aztán a főként Kerouac által népszerűsített, a sehová-nem-tartozás érzésében gyökerező szertelen utazás iránti vágyakozás és az abban gyökerező önkérés vágya kapcsolódik.

■ JEGYZETEK

1. Ted McCallum: *Vancouver Through The Eyes of a Hobo: Experience, Identity, and Value in the Writing of Canada's Depression-Era Tramps*. Labour 2007 Spring. 68.
2. Uo. 49.
3. Uo. 54.
4. Uo.
5. Tim Cresswell: *Embodiment, power and the politics of mobility: the case of female tramps and hobos*. Transactions of the Institute of British Geographers 1999/2. 180.
6. Uo.
7. Uo. 181.
8. Uo.

9. "The home was seen as the locus for moral individuals and good citizens, and the mother and the home combined to ensure the moral education of the young." Cresswell: i.m. 182.
10. Uo.
11. Klaniczay Gábor: *Lázadás és hatalom*. BUKSZ 2011 tavasz. 22.
12. Uo.
13. Guld Ádám: „Nem transzvesztita, nem depressziós, csak emós.” In: *Zenei szubkultúrák médiareprezentációja*. Szerk. Guld Ádám – Havasréti József. Gondolat, Bp., 2012. 190.
14. Horváth Sándor: *Kádár gyermekei*. Nyitott Könyvműhely, Bp., 2009. 10.
15. Horváth Sándor: *Getno. A Nagy Generáció emlékezeti helyei*. Korunk 2013/8. 46.
16. Horváth Sándor: *Kádár gyermekei* 10.
17. Uo. 33.
18. Uo. 172.
19. Uo. 178.
20. Földes László: *Csavargók tízparancsolata*. Cartaphilus Kiadó, Bp., 2005. 13.
21. Uo.
22. Uo. 36.
23. Földes László: *Hobo sapiens*. Zenit Kiadó, h.n., 1989. 187.
24. Uo., 186.
25. Földes László: *Csavargók tízparancsolata* 38.
26. Klaniczay Gábor: *Lázadás és hatalom* 25.
27. Földes László: *Csavargók tízparancsolata* 54.
28. Sebők János: *A vadászatról a hatalmi játszmák tükrében*. In: Földes László: *Bolondvadászat*. Cartaphilus Könyvkiadó, Bp., 2008. 123.
29. Uo. 125.
30. Földes László: *Bolondvadászat* 103.
31. Földes László: *Csavargók tízparancsolata* 7.
32. Norman Podhoretz: *Az együgyű bohémek*. In: *Üvöltés. Vallomások a beat-nemzedékről*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1982. 56.
33. Földes László: *Vissza a 66-os úton*. Cartaphilus Könyvkiadó, Bp., 2008. 7.
34. Uo. 16.
35. Uo.
36. Uo. 6.
37. Földes László: *Vissza a 66-os úton* 118.
38. Földes László: *Csavargók tízparancsolata* 20.
39. Uo. 90.

